

Особисті немайнові права фізичних осіб

жодному нормативному акті належної юридичної сили, а правове регулювання здійснюється тільки відомчими актами Міністерства охорони здоров'я України. Здається, що наслідки штучного запліднення й імплантації ембріона не менш значимі, чим ті, котрі, наприклад, породжують донорство крові або тканин і органів для трансплантації. А тому, необхідне внесення відповідних доповнень у закон (Основи законодавства про охорону здоров'я громадян) для того, щоб будь-який вид медичного втручання в людський організм, з використанням "чужих" тканин, органів і т.п. мав належне правове забезпечення.

До числа гострих питань, на які повинні бути дані відповіді законодавцем, відноситься і питання про «сурогатне» материнство. У юридичній літературі пропонуються різні варіанти правового регулювання виникаючих при сурогатному материнстві відносин. Так, М. Н. Малеїна пропонує закріпити в законі обов'язкове оформлення двох договорів. Перший укладається між майбутніми батьками, що надали донорський матеріал, і медичною установою про вилучення донорського матеріалу і повернення дитини, що народилася. Другий договір укладається між медичною установою і сурогатною матір'ю про імплантацію в її організм чужої заплідненої клітки і повернення народженої дитини в медичну установу.

Однак самі по собі договори не гарантують їх належного і реального виконання. У світовій практиці, наприклад у США, виникали ситуації, при яких сурогатна мати відмовлялася віддати дитину його «замовникам» чи останні відмовлялися взяти дитину, якщо вона народжувалася нездоровою. Таким чином, сам по собі факт наявності договору, хоча і вносить ясність у відношенні батьків, не може усунути невизначеність у правовому положенні дитини, якщо її відмовляється прийняти біологічні батьки, а мати, що її родила, у якості такої розглядатися не буде.

Слід також зазначити, що і чоловіки мають потребу в охороні репродуктивного здоров'я, і їх участь в цьому процесі є одним з невід'ємних елементів охорони репродуктивного здоров'я жінок. Жінки та чоловіки повинні нести спільну відповідальність за сексуальну і репродуктивну поведінку.

Література

1. Власенко Н.С., Виноградова Л.Д., Калачова І.В. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків. – К.: Інститут держави і права ім.В. М. Корецького НАН України, 2000. – 56 с.
2. Гендерний аналіз українського суспільства. – К., 1999. – 293 с.
3. Малеїна М.Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан. – М., 1991.
4. Малеїн Н.С., Малеїна М.Н. Закон и охрана здоровья граждан. – М.: Знание, 1986. – 64 с.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №4. – С.19.

Ватрас В.А.,

*методист вищої категорії сектора
аспірантури Хмельницького інституту
регіонального управління та права*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВА НА СІМЕЙНУ ТАЄМНИЦЮ

упроводжуючи людство на всьому шляху його розвитку, таємниці стали невід'ємною складовою суспільного життя, частиною кожної національної правової системи. Вони виступають своєрідним мірилом для визначення виду політичного режиму в державі,

національних звичаїв, традицій, ментальності народу.

На сьогодні досить глибоко і ґрунтовно досліджені державна, службова та в певній мірі комерційна таємниці, але, на жаль, визнаючи таємницю усиновлення, таємницю записів актів цивільного стану, таємницю інтимного життя подружжя як об'єктів сімейних правовідносин, жоден з дослідників не взяв на себе відповідальність вести мову про комплексний правовий інститут в сімейному праві – сімейну таємницю, хоча про окремі її аспекти мова ведеться постійно.

Сімейна таємниця властива усім правовим системам світу, проте Україні вона є найближчою, оскільки українська нація формувалась на основі національних традицій, де сім'я виступає тим інтегруючим фактором, який є підґрунтям, основою державотворення.

Що ж являє собою сімейна таємниця? Таємницю як родове поняття можна розуміти в широкому і вузькому значенні. В найбільш ширшому тлумаченні **таємниця** – це сфера об'єктивної реальності, прихована від сприйняття та розуміння.¹ Проте, з правової точки зору, нас більше цікавить вузьке розуміння таємниці з позиції індивіда. В даному випадку *таємницею буде все те, що особа бажає приховати від усіх інших з метою захисту своїх інтересів.*

У зв'язку з тим, що сім'я являє собою сукупність осіб, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права і обов'язки і разом захищають свої інтереси, то, відповідно, вони повинні володіти певними правовими засобами, за допомогою яких були б в змозі набувати певних благ і захищати свої права від неправомірного втручання з боку інших суб'єктів сімейних правовідносин. Одним з таких засобів, який гарантується нормами чинного законодавства, є право членів сім'ї на зберігання в таємниці певних фактів їх сімейного життя.

Виходячи з вище викладеного сімейна **таємниця** – це сукупність інформації, якою володіють лише члени сім'ї та, як виняток, спеціально уповноважені особи в силу виконання ними своїх повноважень, з приводу окремих аспектів сімейного життя, розголошення якої може призвести до заподіяння значної шкоди її носіям.

Сімейна таємниця є родовим поняттям по відношенню до окремих її видів – таємниці усиновлення, таємниці запису актів цивільного стану, таємниці інтимного життя подружжя, таємниці сурогатної матері та інших. Тому в даній праці **сімейна таємниця** розуміється комплексно як *правовий інститут, який вбирає в себе сукупність сімейно-правових норм, котрі регулюють суспільні відносини в сфері віднесення певної інформації до сімейної таємниці як об'єкта сімейних правовідносин.*

З метою відмежування сімейної таємниці від інших подібних правових інститутів (комерційної, службової, державної таємниць) виділимо основні її ознаки:

⇒ Підставою її виникнення є лише специфічні юридичні факти: усиновлення, запис акту цивільного стану, взаємовідносини подружжя, тобто це можуть бути як дії (усиновлення), так і події (факт народження дитини і подальша його реєстрація).

⇒ Наявний специфічний суб'єктний склад її носіїв, який обмежується виключно членами сім'ї та, як виняток, спеціально уповноваженими особами, котрі є носіями сімейної таємниці виключно внаслідок виконання ними своїх службових обов'язків (суддя, слідчий, працівник органу реєстрації актів цивільного стану). Крім того, для визначення суб'єктного складу носіїв сімейної таємниці необхідно розмежовувати два поняття: “сім'я” та “родина”. На нашу думку, родина є більш ширшим поняттям від сім'ї і є об'єднанням людей, пов'язаних кровним зв'язком, який тягне за собою виникнення, зміну чи припинення прав і обов'язків², а сім'я є малою соціальною групою суспільства, що заснована на союзі подружжя, спільному веденні господарства та взаємній моральній відповідальності.³ Виходячи з вище викладеного, сімейна таємниця поширюється виключно на членів сім'ї, але аж ніяк не родини.

Особисті немайнові права фізичних осіб

⇒ Має комплексний характер, тобто може виступати одночасно і професійною, і особистою таємницею. Наприклад, таємниця усиновлення, яка є різновидом сімейної таємниці, для самого усиновленого та членів його сім'ї є особистою, а для судді, що виносить рішення по справі про усиновлення – професійною таємницею.

⇒ Вона стосується особливої, спеціальної і досить вузької сфери – внутрішнього життя окремої сім'ї і не може бути надбанням громадськості.

⇒ Сімейна таємниця регулюється спеціальною системою правових норм – сімейно-правовими нормами.

⇒ Сама собі інформація, що становить сімейну таємницю, є специфічною, оскільки до неї відносяться відомості, котрі стосуються сфери приватного життя особистості (факт усиновлення, зміни прізвища тощо).

⇒ Охороняється від розголошення і незаконного отримання заходами державного примусу у формі притягнення винних осіб до юридичної відповідальності (кримінальної, цивільної, дисциплінарної, адміністративної).

⇒ Поряд з правовими засобами захисту сімейної таємниці застосовуються норми моралі, звичаїв, традицій, а в окремих випадках і норми канонічного права.

Володіючи визначенням сімейної таємниці, її ознаками, що дають можливість відмежування від інших подібних правових інститутів, виникає цілком логічне і обґрунтоване питання: яке місце займає сімейна таємниця в сімейному праві України? Чи потрібна вона українському законодавству?

Сімейне право України як провідна галузь національного права покликане регулювати особисті немайнові та пов'язані з ними майнові відносини, що ґрунтуються на шлюбі та сім'ї⁴. Його **основне завдання** – *це формування прозорих і справедливих “правил гри” у сфері сімейних стосунків, з метою забезпечення захисту прав і законних інтересів усіх суб'єктів сімейних правовідносин*. Це завдання покликані втілювати в життя всі сімейно-правові інститути, але особлива ніша в правовому регулюванні внутрішнього сімейного життя відведена сімейній таємниці. Саме вона властивими їй правовими засобами захищає членів сім'ї від свавільного втручання не лише в їх особисте життя, а в усю сімейну приватну сферу, яка є “святинєю”, “храмом” цього маленького гурту людей, а тому інформація, що становить їх сімейну таємницю, стає надто цінною, оскільки її незаконне отримання може завдати непоправних збитків. Наприклад, повідомлення громадськості про факт усиновлення дитини (що є сімейною таємницею) може призвести не лише до заподіяння моральної шкоди як самому усиновленому, так і членам його нової сім'ї, але й до матеріальних втрат (витрати на лікування та переїзд сім'ї в іншу місцевість з метою уникнення негативного впливу з боку населення, де сім'я проживає), тобто при відсутності права кожного члена сім'ї на зберігання в таємниці свого особистого і сімейного життя, ці особи позбавлені правового захисту і як наслідок – норми сімейного права не будуть виконувати свою “святую місію” – захищати права громадян.

Як бачимо, сімейна таємниця знаходить своє втілення в праві на сімейну таємницю, котре повинно гарантуватися кожній особі. Право на сімейну таємницю можна розуміти в суб'єктивному і об'єктивному значенні. **В об'єктивному розумінні право на сімейну таємницю** – *це сукупність сімейно-правових норм, які регулюють суспільні відносини в сфері володіння і розпорядження інформацією, що становить сімейну таємницю, визначеним законом колом суб'єктів (членів сім'ї і спеціально уповноважених службових осіб) шляхом визначення режиму доступу до цієї інформації для інших осіб і встановлення вимоги не розголошувати цю інформацію тими, кому вона була повідомлена..*

В суб'єктивному розумінні право на сімейну таємницю – це передбачене і гарантоване законом право конкретного члена сім'ї володіти і розпоряджатися інформацією, що становить сімейну таємницю, не допускати її незаконного отримання з боку інших осіб і вимагати нерозголошення цієї інформації у разі її отримання з метою захисту як своїх інтересів, так і інтересів інших членів сім'ї.

Прослідкуємо закріплення права на сімейну таємницю в українському законодавстві. Слід відмітити, що з формуванням національної правової системи, яке розпочалось з 1991 року, законодавство набуває рис, що притаманні демократичним правовим державам і прогрес в цьому напрямку відчутний. Зокрема, в ч. 1 ст. 32 Конституції України зазначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.⁵ Як бачимо, Основний Закон закріпив, хоча і опосередковано, право на сімейну таємницю. Новий Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року в ч.4 ст. 7 на розвиток положень Конституції України конкретизував це право: “Регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя”.⁶ Проте вищевказані правові норми не закріплюють в повному обсязі права на сімейну таємницю і, здебільшого, ведуть мову про окремі її аспекти.

Тому вважаємо за доцільне закріпити в сімейному законодавстві України цілісне розуміння права на сімейну таємницю як збірного поняття, котре включає в себе низку таємниць у сфері сімейних суспільних відносин.

Пропоную внести доповнення до законодавства таким чином:

1. ч.1 ст. 32 Конституції України викласти в такій редакції: “Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Право на сімейну та особисту таємницю гарантується”.

2. Доповнити Сімейний кодекс України статтею 4-1 і викласти її у такому вигляді:

Стаття 4-1. Право на сімейну таємницю

1. Кожна особа, яка має сім'ю вправі зберігати в таємниці інформацію, що стосується внутрішнього життя сім'ї.

2. Особа, якій у зв'язку з виконанням службових обов'язків стала відома сімейна таємниця зобов'язана її не розголошувати.

3. За розголошення сімейної таємниці винні особи несуть відповідальність, передбачену законодавством України.

Впровадження запропонованих доповнень врешті-решт де-юре закріпить в законодавстві інститут сімейної таємниці комплексно (де-факто він функціонує), що дасть додаткові гарантії кожній особі для захисту сфери приватного життя, яке має пріоритет в правовій, демократичній державі над публічними інтересами.

¹ Фатьянов А.А. Тайна как социальное и правовое явление. Её виды // Государство и право. – 1998. – №6. – С. 4.

² Харчев А.Г. Брак и семья. – М., 1997. – С. 75.

³ Пономарёв А.П. Развитие семьи и брачно-семейных отношений на Украине. – К., 1991. – С. 26.

⁴ Сімейне право України / За ред. О.В. Дзери. – К.: Вентурі., 1997. – С. 14.

⁵ Конституція України. – К.: УПФ. – 1996. – С. 11.

⁶ Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. – К.: Атіка, 2002. – С. 5.